Jälki
elämälle.
LUMO
Lastensuojelun uudistaminen monialaisesti

Tervetuloa lastensuojelun infoon!

LUMO-hanke

Tämä info sisältää:

- Perusasioita lastensuojelusta
- Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja käsittelystä
- Lapsiperheiden sosiaalipalveluista ja lastensuojelun palveluista
- Tietoa lastensuojelun sijoitus-muodoista
  - Avohuollon sijoitus
  - Kiireellinen sijoitus
  - Huostaanotto

LAPSEN SUOJELU ON KAIKKIEN VELVOLLISUUS

Mitä tämä tarkoittaa sinun työssäsi?

Varhais-kasvatus

Koulu

Neuvolat

Perhe-keskukset

Sosiaali-palvelut

Perhe

Lapsen suojelu

Terveyden-huolto

Lastensuojelu

Läheiset

Vapaa-ajanpalvelut

Nuoriso-palvelut

Päivystys-palvelut

* Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto voivat olla osa perhekeskusta tai sen verkostoyhteistyötä.

Mikä on lastensuojelun tehtävä?

- Lastensuojelun tehtävänä on varmistaa lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen
- Kaikki lastensuojelun tehtävät määritellään lastensuojelulaissa, joka tarkoittaa, että lastensuojelun viranomaisen toiminta ja päätökset perustuvat aina lakiin
- Lastensuojelulaki koskee kaikkia maassamme olevia lapsia siitä riippumatta, mikä on heidän taustansa
- **Lastensuojelulaki: 417/2007**

MILLOIN LASTENSUOJELUILMOITUS ON TEHTÄVÄ?

Tee lastensuojeluilmoitus viipymättä lapsen asuinkunnan sosiaalitoimeen, jos sinulle herää huoli lapsen tilanteesta:

- lapsen tarpeiden laiminlyönti
- arjen tukiverkon puute, jos se vaarantaa lapsen hyvinvoinnin
- lapsen oma päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat, rikoksilla oireilu tai itsetuhoisuus
- vanhemman ja lapsen väliset vakavat vuorovaikutusongelmat
- jatkuva koulunkäynnin laiminlyönti
- lapsen suhteeton vastuu perheen arjesta esimerkiksi vanhemman sairauden vuoksi
- heikko taloudellinen tilanne, joka vaarantaa lapsen huolenpidon tai kehityksen
- lapsen huoltajan päihde- tai mielenterveysongelmat, jaksamattomuus, oman hoidon laiminlyöminen
- lapsen heitteillejättö
- pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö, tai niiden uhka (Lapsen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö)

Lastensuojelun tarve voidaan selvittää vain silloin, kun lastensuojeluviranomainen saa tiedon lapsen tilanteesta.

LÄHDE: THL, Lastensuojelun käsikirja, LsL 25§)

Kenen velvollisuus on tehdä lastensuojeluilmoitus?

- **… jos työskentelet**
  - sosiaali- ja terveydenhuollossa tai lasten päivähoidossa
  - opetus- ja nuorisotoimessa
  - koululaisten aamu- tai iltapäivätoiminnassa
  - poliisissa, palo- ja pelastustoimessa tai hätäkeskuksessa
  - seurakunnassa tai muussa uskonnollisessa yhdyskunnassa
  - Kelassa jne.
- …. niin **sinulla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus** LsL 25 §) **henkilökohtaisesti (=omalla nimellä)**
- Työpaikoilla ei voi olla käytäntöjä, että esim. yksikön johtaja tai joku toinen tekee toisen työntekijän puolesta lastensuojeluilmoituksen
- Yksityishenkilöillä on puolestaan **oikeus** tehdä, mutta ei **velvollisuutta**

MILLOIN VOI TEHDÄ YHTEYDENOTON TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI (Shl 35 §)

- **Jos olet ilmoitusvelvollinen:**
  - Voit olla yhteydessä lapsen asuinkunnan sosiaalitoimeen **yhdessä lapsen tai vanhemman kanssa** eikä sinun tarvitse tehdä erikseen lastensuojeluilmoitusta samojen syiden perusteella (LsL §25a)
  - Varhaisen vaiheen tuki (ei poista ls-ilmoitusvelvollisuutta)

- **Edellytyksenä** on, että:
  1. Yhteydenotto tehdään viipymättä
  2. Yhteydenoton yhteydessä ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt
- Yhteydenotto tehdään huoltajavanhemman kanssa. Jos toinen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja, ei hänelle voida luovuttaa salassa pidettävää tietoa, joka koskee lasta tai toista vanhempaa.
- Jos perhe kieltäytyy, on tehtävä lastensuojeluilmoitus, koska silloin syntyy peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiseen

MILLOIN ON TEHTÄVÄ ENNAKOLLINEN LASTENSUOJELUILMOITUS?

- Tee ennakollinen lastensuojeluilmoitus, jos epäilet syntyvän lapsen tarvitsevan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen. Ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään **ennen lapsen syntymää** (LsL §25c)
    - Esim. tulevan äidin tai isän päihdeongelma, vakava mielenterveyden häiriö tai vapausrangaistus. Pelkkä päihteidenkäytön epäily ei ole riittävä peruste ennakollisen ilmoituksen tekemiseen.
    - Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaali- ja terveyspalvelut. Palvelut on järjestettävä yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kesken. Kyseessä on niin sanottu subjektiivinen oikeus (SHL §24, 3 mom. & ThL §70, 1 mom.)
- **Ilmoitusvelvollisuus** koskee samoja tahoja, kuin varsinaisessa lastensuojeluilmoituksessa

Miten lastensuojeluilmoitus tehdään?

- Voit tehdä ilmoituksen esimerkiksi:
  - kirjallisesti lomakkeella, THL:n lomake
  - puhelimitse
- Jos asia on kiireellinen, etkä saa yhteyttä kunnan sosiaalitoimistoon tai teet ilmoituksen virka-ajan ulkopuolella, ota yhteyttä sosiaalipäivystykseen tai hätäkeskukseen (112)
- Huomioi, että sinulla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoituksen **lisäksi** viipymättä ilmoitus **poliisille**, jos sinulle on herännyt epäily lapseen kohdistuvasta pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä
- **Älä koskaan tee lastensuojeluilmoitusta suojaamattomalla sähköpostilla. Ilmoituksen tiedot ovat arkaluonteisia.**
- **Voit aina konsultoida lastensuojelua, jos olet epävarma**

Ilmoittajana on hyvä muistaa..

- Lastensuojeluilmoituksen tekemistä ei voi delegoida!
- Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä vaikka on tieto, että samasta tilanteesta on tehty jo jonkun toisen ammattikunnan toimesta ilmoitus
- Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ei vaikuta se, onko lapsi jo lastensuojelun asiakkaana vai ei!
- Lastensuojeluilmoituksen tekeminen pitää uusia, jos lapsen tilanteeseen ei tule muutosta tai se pahenee
- Lastensuojelu ei saa automaattisesti tietoa esim. sosiaali- ja terveydenhuollosta, vaan se edellyttää aina aktiivista tiedonsiirtoa

Kun teet ilmoituksen..

- Kerro, millainen huoli sinulla on lapsen/perheen tilanteesta?
- Kuvaile ja kerro lisää konkretiaa huolestasi - tärkeimmät konkreettiset havaintosi lapsesta
- Mitä olet/olette tehneet asian parantamiseksi?
- Mitä olet/olette jo selvittäneet tilanteesta – mitä kaikkea tiedät asiaan liittyen?
- Oletko kertonut ilmoituksesta vanhemmille ja lapselle (lapsen ikä huomioiden)?
- Jos olette jo varanneet yhteisen ajan perheen kanssa, voitte kutsua sosiaalityöntekijän tähän tapaamiseen

Keskustele ilmoituksesta etukäteen perheen kanssa!

- Jos lapsen tilanne vaatii selvittämistä, on tärkeää, että otat asian puheeksi ja keskustelet huolestasi sekä yhteydenoton tarpeesta perheen kanssa kunnioittavalla tavalla. Puheeksioton tavalla on merkitystä!
- Voit aina konsultoida lastensuojelua
  - jos pohdit lastensuojeluilmoituksen tekemistä
  - jos mietit lapsen asian/huolen kiireellisyyttä
  - jos mietit, miten kertoa vanhemmalle ilmoituksen tekemisestä
  - **Niissä tilanteissa, joissa on epäily lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, yhteydenotosta ei kerrota perheelle**. **Poliisi ja lastensuojelu ohjeistaa näitä tilanteita ja toimivat yhteistyössä.**

MITÄ TAPAHTUU LASTENSUOJELUILMOITUKSEN TAI YHTEYDENOTON JÄLKEEN (LSL 25 §, 26 §, SHL 34 §, 35 §)

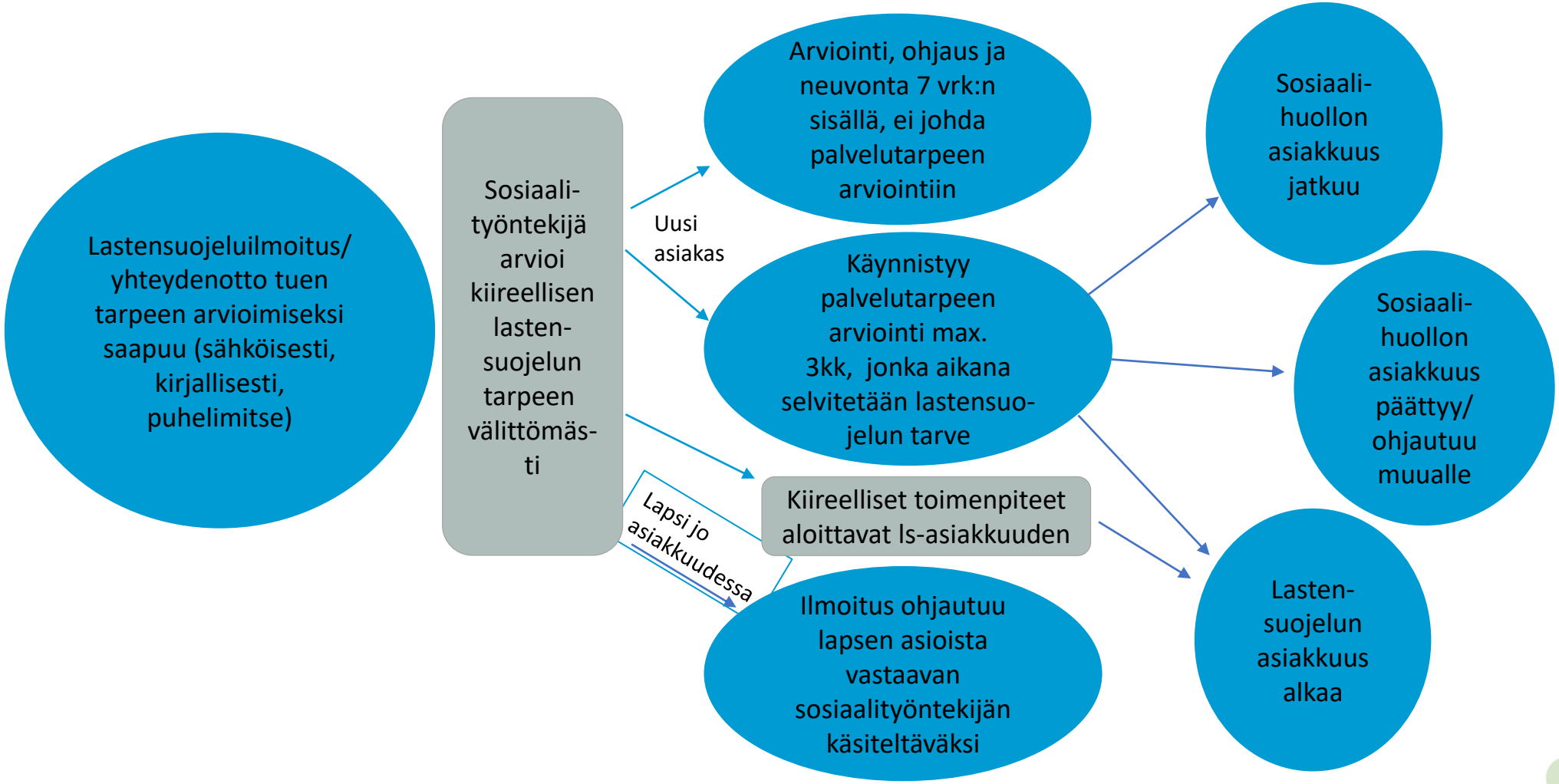

Mitä sosiaalihuollon palveluita voi saada?

- Sosiaalihuollossa asiakkaalle tarjottavaa tukea kuvataan palvelutehtävinä ja niissä annettuja palveluja sosiaalipalveluina
- *Lapsiperheiden palvelut* on sosiaalihuollon palvelutehtävä, jonka tavoitteena on tukea lapsiperheitä ja vanhemmuutta sekä edistää lapsen yksilöllistä kasvua ja myönteistä kehitystä
- *Lastensuojelu* on sosiaalihuollon palvelutehtävä, jonka tavoitteena on turvata erityistä suojelua tarvitsevien lasten ja nuorten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen.

Lähde: THL määräys 1/2016: Määräys sosiaalihuollon palvelutehtävien luokituksesta

Lapsiperhepalveluiden vai lastensuojelun asiakkuus?

- Sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus perustuu perheen suostumukseen ja vapaaehtoisuuteen
- Jos **sosiaalityöntekijä arvioi** lapsen/perheen tarvitsevan lastensuojelun asiakkuutta, silloin lapselle aloitetaan lastensuojelun asiakkuus
- Lastensuojelun asiakkuuden kriteerit (LSL 27 §)
  1) lapsen kasvuolosuhteet vaaratavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai
  2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään, ja
  3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia
- Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin (kuten esim. perhetyö) tarvitaan asiakkaiden suostumus.

Lapsiperheiden sosiaalipalvelut ja lastensuojelun palvelut

LUMO
Lastensuojelun uudistaminen monialaisesti

Sosiaalipalvelut lapsiperhepalveluissa

Painottuvat kasvatukseen ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseen tarkoitettuihin matalan kynnyksen peruspalveluihin:

- Kasvatus- ja perheneuvonta
- Kotipalvelu
- Vanhemmuuden tukeminen perhetyönä
- Ensikotipalvelu
- Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus
- Tukisuhdetoiminta, sis. tukiperhe ja tukihenkilö
- Lapsiperheiden taloudellinen tuki
- Vertaistukitoiminta
- Turvakotitoiminta
- Tuettu asuminen

Sosiaalipalvelut lastensuojelussa

Erityispalveluita, joilla tuetaan erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria.

Palveluja annetaan lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuoltona.

- Voidaan antaa kaikkia lapsiperheiden sosiaalipalveluja tarpeen mukaan asiakassuunnitelmassa kuvatulla tavalla, mutta sen lisäksi :
    - Lastensuojelun sosiaalityö ja sosiaaliohjaus
    - Tehostettu perhetyö
    - Perhekuntoutus
    - Perhehoito / ammatillinen perhehoito
    - Laitospalvelu (lapsen sijoitus laitokseen)

→ Näiden tarkoituksena on antaa intensiivistä tukea niille, joiden kohdalla peruspalveluihin sisältyvä esim. perhetyö ei ole riittävä tuki.

Lastensuojelun sijoitukset

Avohuollon tukitoimena tapahtuva sijoitus

- On lyhytaikainen, tuen tarvetta arvioiva tai kuntouttava jakso. Avohuollon tukitoimi on aina suostumukseen perustuva.
- Lapsi sijoitetaan ensisijaisesti hänen vanhempansa tai huoltajansa kanssa. Lapsi voidaan sijoittaa lyhytaikaisesti myös yksin.
- Sijoituksen taustalla voi olla mm. vanhemman uupuminen tai sairastuminen, lapsen käyttäytymisen haasteet, päihteidenkäyttö.

Lapsen kiireellinen sijoitus (LsL 38 §)

- Max. 30 vrk ja mahdollinen jatkopäätös 30 vrk
- Jos lapsi on LsL 40 §:n mainituista syistä välittömässä vaarassa, lapselle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto
- Kiireellinen sijoitus on lopetettava välittömästi, kun peruste sijoittamiselle on lakannut
- Kiireellisen sijoituksen taustalla voi olla mm. lapsen itseä tai muita vaarantava käytös esim. päihteet, rikollisuus, väkivalta, vanhemman kyvyttömyys turvata lapsen turvallisuus tai vanhemman lapsen hyvinvointia vaarantava käyttäytyminen.

Huostaanoton perusteet

- Jos lasta ei voida avohuollon tukitoimin riittävästi auttaa ja jos lain mukaiset edellytykset täyttyvät, lastensuojelulla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuoltoa
- Huostaanotto on lastensuojelun viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys
- Huostaanotto on voimassa toistaiseksi
- Huostaanoton perusteet:
  - puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat *vakavasti vaarantaa* lapsen terveyttä tai kehitystä tai
  - lapsi *vaarantaa vakavasti* terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla vastaavalla tavalla
- Huostaanottoon voidaan kuitenkin ryhtyä em. syistä vain silloin, kun avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä /sopivia tai mahdollisia, ja kun huostaanotto on lapsen edun mukaista
- Huostaanoton perusteita tulee arvioida säännöllisin väliajoin

Huostaanoton valmistelu

- Huostaanoton valmistelu on pitkä prosessi, jota työstetään yhdessä lapsen ja perheen kanssa
- Huostaanoton valmistelua varten pyydetään lausuntoja eri tahoilta (esim. varhaiskasvatus, koulu, terveydenhuolto)
  - Yhteistyökumppanin ei lausunnossa tarvitse ottaa kantaa huostaanottoon, vaan kertoa oma ammatillinen arvio lapsen tilanteesta ja tuen tarpeista
- Suurin osa huostaanotoista on suostumukseen perustuvia
- Jos asianosaiset vastustavat huostaanottoa, päätöksen tekee hallinto-oikeus
- Huostaanotto lakkaa lapsen täyttäessä 18 vuotta tai kun siihen ei ole enää perusteita ja se on lapsen edun mukaista

Mitä huostaanotto tarkoittaa?

- Huostaanotetun lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella joko perheessä, laitoksessa tai lapsen sukulaisperheessä = lapsi on **sijaishuollossa**. Lapsen tulee saada tarvitsemansa palvelut ja tuki.
- Huostaanoton aikana tuetaan lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa
  - Lapsen biologisten vanhempien vanhemmuus ja huoltajuus eivät pääty huostaanottoon! Heillä edelleen oikeus osallistua ja saada lapsesta tietoja kuten ennenkin. Juridinen huoltajuus ei siirry sijaishuoltopaikan aikuisille/perhehoitajille.
- Huostaanoton jälkeen vanhemmat ovat edelleen huoltajia, mutta lastensuojelun viranomainen päättää mm. lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta. Lastensuojelun tulee neuvotella asioista huoltajien kanssa.
- **Sijoittavan kunnan** sosiaalityöntekijä (lapsen asioista vastaava sos.tt.) vastaa lapsen asioista, vaikka lapsi asuisi toisella paikkakunnalla. Vastuusosiaalityöntekijä päättää lapsen asioista (pl. nimi, uskonto, kansalaisuus).
- Lapsen tarvitsemat palvelut tulee järjestää **sijoituspaikkakunnalla** (sijoittava kunta vastaa kustannuksista)

Jälkihuolto

- Nuorella on oikeus sijoituksen jälkeen lastensuojelun jälkihuoltoon viisi vuotta sen jälkeen kun hän on ollut lastensuojelun asiakkaana tai kunnes hän täyttää 25 vuotta
- Jälkihuollon tarkoituksena on helpottaa lapsen tai nuoren kotiutumista tai itsenäistymistä sijoituksen jälkeen
- Jälkihuollon toteuttamisen perustana toimii yksilöllinen jälkihuollon asiakassuunnitelma, jota tarkistetaan säännöllisesti

LASTENSUOJELULAKI - monialaisesta yhteistyöstä

- Lastensuojelulaki 52 §: Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen tai koulutuksen järjestäjän kanssa lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen valmistelun aikana sekä sijoituksen aikana
- Lastensuojelulaki 15 §: Terveyskeskuksen ja sairaanhoitopiirin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle. Lasten tarvitsemat seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä

SOSIAALIHUOLTOLAKI - monialaisesta yhteistyöstä

- Sosiaalihuoltolaki 41 §: Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen
- Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään
- Tietojen antamisesta ilman asiakkaan suostumusta ja asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa

TERVEYDENHUOLTOLAKI – monialaisesta yhteistyöstä

- Terveydenhuoltolaki 32 §: Kunnan perusterveydenhuollon tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on oltava terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä tämän lain mukaisia terveydenhuoltopalveluja järjestäessään, sen lisäksi mitä tässä laissa muualla säädetään, sellaisessa yhteistyössä sosiaalihuollon ja lasten päivähoidon kanssa, jota tehtävien asianmukainen hoitaminen sekä potilaan hoidon ja sosiaali- ja terveyspalvelujen tarve edellyttävät
- Jos sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, päätösten tekeminen tai sosiaalihuollon toteuttaminen edellyttävät terveydenhuollon palveluja, on terveydenhuollosta vastaavan kunnan tai kuntayhtymän palveluksessa olevan terveydenhuollon ammattihenkilön osallistuttava sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. (30.12.2014/1303)

VARHAISKASVATUSLAKI - monialaisesta yhteistyöstä

- Varhaiskasvatuslaki 7 §: Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.
- Lapsen oikeuteen saada kehityksensä ja hyvinvointinsa tueksi sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja sovelletaan sosiaalihuoltolakia (1301/2014), vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia (380/1987), kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia (519/1977) ja terveydenhuoltolakia (1326/2010) sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.
- Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja tuottajan on tarpeen mukaan toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Yhteydenotosta sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi säädetään sosiaalihuoltolain 35 §:ssä.

PERUSOPETUSLAKI - monialaisesta yhteistyöstä

- Perusopetuslaki 41 §: Opetuksen järjestäjällä on tehtäviään hoitaessaan oikeus saada valtion ja kunnan viranomaiselta koulutuksen suunnittelun ja järjestämisen edellyttämät tilastotiedot ja muut vastaavat tiedot.
- Opetuksen järjestäjällä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot varhaiskasvatuksen tai sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta, muulta varhaiskasvatuksen, sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajalta sekä terveydenhuollon ammattihenkilöltä. (13.7.2018/542)

LUMO
Lastensuojelun uudistaminen monialaisesti

Kiitos!

LUMO-hanketyöntekijät:
Anne Frimodig, Pohjois-Karjala anne.frimodig@siunsote.fi
Katariina Katainen, Pohjois-Savo katariina.katainen@kuopio.fi
Marika Huupponen, Etelä-Savo marika.huupponen@essote.fi
Lauri Silvonen, Etelä-Savo lauri.silvonen@essote.fi
Reetta Salmi, Keski-Suomi reetta.salmi@koske.fi

Jälki elämälle.

ISO Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus essote KOSKE Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus KUOPIO Siun SOTE